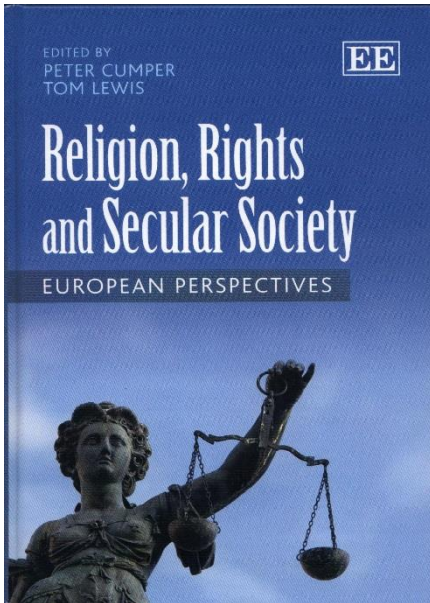

Eurooppalainen paradoksi

Johanna Konttori
Helsingin yliopisto

Peter Cumper & Tom Lewis (eds.) 2012. *Religion, Rights and Secular Society. European Perspectives*. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 336 s.

Vielä muutama vuosikymmen sitten oli tavanomaista tarkastella Eurooppaa maanosana, jossa uskonnon yhteiskunnallinen merkitys oli selvässä laskussa. Rohkeimmat ennustivat peräti uskonnon häviämistä. Tämä kehitys on kuitenkin muuttunut, jopa niin, että on todettu jumalan palanneen takaisin Eurooppaan. Kommunismin murentuminen Itä-Euroopassa, vaihtoehtoisten hengellisyyden muotojen lisääntyminen, ja erityisesti muslimimaista lähteneiden maahanmuuttajien määrän kasvu ovat kaikki tekijöitä, jotka ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että uskonto on palannut paikoin voimallisestikin eurooppalaiseen julkiseen tilaan ja keskusteluun. Unohtaa ei tule myöskään paljon mediahuomiota saaneiden kiistojen, konfliktien ja terrori-iskujen merkitystä: Suomessakin tunnetaan hyvin esimerkiksi Ranskan huivikiistat ja Sveitsin uusien minareettien rakentamisen kieltävä laki.

Sen sijaan, että uskonto olisi kadonnut eurooppalaisesta julkisesta tilasta, tasapainottelevat valtiot nykyään sekulaarien ja uskonnollisten arvojen välillä mitä erilaisimpien kysymysten parissa. Peter Cumperin ja Tom Lewisin toimittama *Religion, Rights and Secular Society* pureutuu tähän tämän päivän monimutkaiseen eurooppalaiseen todellisuuteen. Toimittajien mukaan uskonnollisten ja sekulaarien arvojen suhteita Euroopassa leimaa paradoksi: toisaalta liberaalien

demokratioiden arvot ja halu turvata ihmisoikeuksien toteutuminen ovat johtaneet uskonnollisen pluralismin kasvuun, mutta toisaalta eri uskontokunnat ja niiden edustajat myös ajautuvat monesti konfliktiin niiden maallisten arvojen kanssa, jotka ylipäättään mahdollistavat pluralismin.

Religion, Rights and Secular Society koostuu kaikkiaan viidestätoista luvusta. Lyhyehkön johdannon jälkeen kirjan keskeisen osan muodostavat maakohtaiset artikkelit. Uskonnon ja valtion suhdetta, uskontoon liittyvää lainsäädäntöä, sekä keskeisiä haasteita, ongelmia ja mahdollisuuksia, joita uskontoihin ja uskonnon harjoittamiseen kyseisessä maassa liittyy, esitellään Alankomaita, Iso-Britanniaa, Saksaa, Irlannin tasavaltaa, Espanjaa, Italiaa, Ranskaa, Kyprosta, Unkaria, Balkanin aluetta sekä Slovakiaa, Tsekin tasavaltaa ja Puolaa käsittelevissä artikkeleissa. Maakohtaiset artikkelit eivät noudata mitään tiukkaa kaavaa, vaan kussakin käsitellään kirjan tematiikkaa juuri kyseiselle maalle olennaisesta näkökulmasta käsin. Kirjan päättää kolme temaattista artikkelia, joista ensimmäinen on katsaus uskontoihin ja uskonnollisuuteen Euroopassa, toisessa käsitellään islamia ja sekulaareja arvoja Euroopassa, ja kolmannessa keskitytään uusiin uskonnollisiin liikkeisiin. Enemmistö kirjan kirjoittajista on oikeustieteilijöitä, mutta mukana on myös yhteiskuntatieteilijöitä.

Religion, Rights and Secular Society –kirjan artikkelit ovat lähes poikkeuksetta kiinnostavia ja sujuvasti kirjoitettuja tekstejä, jotka aukeavat laajemmallekin kuin vain oikeustieteilijöistä koostuvalle lukijakunnalle. Maakohtaiset artikkelit tarjoavat kiehtovan katsauksen niihin moninlaisiin kysymyksiin, joita Euroopan maissa on viime vuosikymmeninä noussut esiin liittyen tavalla tai toisella uskontoon: Ranskassa on käyty vilkasta keskustelua muslimityttöjen ja -naisten vaatetukseen liittyen, Iso-Britanniassa on pohdittu onko katolisella adoptiojärjestöllä oikeutta kieltäytyä tarjoamasta palveluitaan samaa sukupuolta oleville pariskunnille, entisissä itäblokin maissa puolestaan on järjestelty uskonnon ja valtion suhteita ja lainsäädäntöä kommunismin jälkeisessä todellisuudessa. Paikoin tapausesimerkit tilanteista, joissa uskonnolliset ja sekulaarit arvot ovat törmänneet yhteen, ovat hyvin lyhyitä. Esimerkiksi Marjolein van den Brinkin ja Titia Loenenin Alankomaita käsittelevää artikkelia lukiessani jäin kaipaamaan tarkempia kuvauksia ja pitemmälle vietyjä analyyseja siinä esitellyistä lukuisista tapauksista. Toisaalta, Ranskaa käsittelevä artikkeli keskittyy ainoastaan musliminaisten pukeutumisesta käytyihin keskusteluihin. Sylvie Bacquet'n kirjoittama luku on erinomainen, mutta Ranska olisi tarjonnut mielenkiintoisen esimerkin myös esimerkiksi uusista uskonnollisista liikkeistä käytyistä keskusteluista.

Artikkeleista piirtyy kuitenkin hyvin esiin se, kuinka monin eri tavoin uskonnon, lainsäädännön ja politiikan suhteet, samoin kuin eri uskontokuntien väliset suhteet, ovat historian saatossa muotoutuneet, ja kuinka yhä edelleen eurooppalaiset valtiot eroavat voimakkaasti näissä kysymyksissä toisistaan. Eriävät näkemykset esimerkiksi tekijöistä, joiden perusteella uskonnonvapautta voidaan ja on syytä rajoittaa, tulevat esille myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen uskontoa koskevissa päätöksissä, joissa on yleensä jätetty tilaa uskonnonvapauden tulkinnalle kansallisesta lainsäädännöstä ja perinteestä käsin.

Temaattiset luvut ovat paljolti omia kokonaisuuksiaan ja, niin mielenkiintoisia kuin ne ovatkin, jäävät siten hieman irrallisiksi. Nämä luvut olisivat voineet toimia kokoavina, yhteenvedon-omaisina teksteinä, mikäli ne olisi sidottu selvemmin maakohtaisiin katsauksiin. Toisaalta, kirjan rakenteen tasapainoisuuden kannalta toimiva ratkaisu olisi voinut olla jakaa kirja osiin. Näistä ensimmäisessä olisi ollut johdanto ja Grace Davien uskontoa ja uskonnollisuutta Euroopassa käsittelevä artikkeli, toisessa maakohtaiset luvut, ja kolmannessa neljä tai viisi temaattista lukua. Islamin ja uusien uskonnollisten liikkeiden ohella olisi voitu käsitellä esimerkiksi moskeijoiden ja minareettien rakentamisesta käytyjä keskusteluita, rituaaliteurastukseen liittyviä kysymyksiä, ja uskonnonopetusta kouluissa. Mielenkiintoinen tarkastelukohde olisi ollut myös EU:n perustuslaista 2000-luvun alkupuolella käyty keskustelu, joka osaltaan nosti esiin ne erot, joita eri EU-maiden välillä vallitsee suhteessa uskonnon yhteiskunnalliseen paikkaan ja asemaan.

Eniten mediahuomiota 2000-luvun Euroopassa saaneet uskontoon liittyvät kiistat ja konfliktit ovat lähes poikkeuksetta koskettaneet islamin uskontoa: Profeetta Muhammadista tehdyistä pilakuvista noussut kiista, Madridin ja Lontoon pommi-iskut, sekä hollantilaisten Pim Fortuynin ja Theo van Goghin murhat ovat osaltaan olleet nostamassa uskonnon, ja eritoten islamin, mukaan julkiseen ja poliittiseen keskusteluun. Utisoinnin perusteella voi saada kuvan, että lähinnä islam asettaa eurooppalaisille valtioille ja niiden lainsäädännölle haasteita, mutta todellisuus ei ole näin yksioikoinen. *Religion, Rights and Secular Society* –kirjan vahvuuksiin kuuluu, että siinä tarkastellaan sekulaarien arvojen, lainsäädännön ja eri uskontokuntien kohtaamista Euroopassa. Painopiste on kristillisissä kirkoissa sekä islamissa, uusien uskonnollisten liikkeiden saadessa jonkin verran huomiota.

Kirjaan on saatu mukaan varsin kattava edustus Euroopan eri maista, mikä onkin yksi kirjan vahvuuksista. Siinä missä Ranskan, Saksan ja Iso-Britannian voi sanoa olevan ns. vakiotavaraa tämän tyyppisissä teoksissa, on jonkin verran harvinaisempaa herkkua päästä lukemaan Kyproksen, Slovakian tai Tsekin tasavallan tilanteesta. Kirjan maantieteellisessä jakaumassa on kuitenkin yksi selkeä puute sillä mukaan ei ole päässyt ainuttakaan Pohjoismaata käsittelevää artikkelia. Vaikka kirjan johdannossa selvitetäänkin millä perustein maat ovat valikoituneet mukaan, ei Pohjoismaiden rajaamista tarkastelun ulkopuolelle selitetä millään tavalla.

Kaiken kaikkiaan *Religion, Rights and Secular Society* on mielenkiintoista luettavaa. Erityisesti lukijalle, jolle aihepiiri on entuudestaan vielä tuntematon, kirja tarjoaa varsin kattavan yleiskatsauksen uskonnoista ja lainsäädännöstä tämän päivän Euroopassa. Myös aihepiiriä jo tunteva lukija voi saada kirjasta paljon irti. Itselleni merkityksellisiä olivat ennen kaikkea muihin uskontokuntiin kuin islamiin liittyvät tapausesimerkit, jotka entisestään avasivat ymmärrystäni niistä tilanteista, joissa sekulaarit ja uskonnolliset arvot Euroopassa kohtaavat. Myös esimerkiksi Kyprosta ja Puolaa, Tsekin tasavaltaa sekä Slovakiaa käsittelevät luvut olivat erityisen kiinnostavia, sillä monissa 2000-luvun englanninkielisissä kokoomateoksissa, joissa käsitellään uskonnollisten ja sekulaarien arvojen kohtaamista, painopiste on enemmän Länsi-Euroopan maissa. Juuri tästä syystä esimerkiksi Gerhard Robbersin sinällään ansiokas esittely Saksan

tilanteesta ei tarjonnut kaltaiselleni aihepiiriä jo jonkin verran tuntevalle lukijalle juurikaan uutta.

Päinvastaisista ennustuksista huolimatta uskonto ei ole hävinnyt Euroopasta. Uskonnollisessa kentässä tapahtuneiden muutosten myötä useissa eurooppalaisissa valtioissa on jouduttu pohtimaan monesti jo ratkaistuksi kuviteltuja kysymyksiä uskonnon ja valtion suhteista, julkisen ja yksityisen rajasta, sekä lainsäädännön takaamista oikeuksista uskontoon liittyvissä kysymyksissä. Uskonto ja sen rooli sekulaareissa yhteiskunnissa on noussut ajankohtaiseksi kysymykseksi Euroopassa, ja jo pelkästään tästä syystä aihepiiriä käsittelevä tuore, hyvin kirjoitettu ja kattava kirja on suosittelemisen arvoinen.